

שיטת הרמב"ם בענין סמיכת קדשים

א. כיפר ולא כיפר

איתא בזבחים (ו.) דמ'וסמך ונרצה לכפר' ילפינן דאם הביא קרבן ולא סמך עליו אלא עשאה לסמיכה שיירי מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר וכיפר. בגמ' (שם ו.ו-ו.) הובאו ב' פירושים במובן 'לא כיפר וכיפר'. חדא דהקרבן מכפר לגמרי אבל אין כפרה על הביטול עשה דסמיכה, או דאיכא כפרת גברא אבל ליכא כפרה קמי שמיא. לפירוש הראשון, ביטול סמיכה אינו מגרע מכפרת הקרבן, ומשמע או דמצות סמיכה אינו שייך כלל לכפרת הקרבן או דלכתחילה יש להשיג כפרה ע"י סמיכה קודם הקרבה אע"ג דבלי סמיכה איכא כפרה גמורה. משא"כ, לפירוש השני ביטול סמיכה גורם לכך דלא כיפר קמי שמיא, וצריך ביאור במובן 'כפרה קמי שמיא' וגם ביחס בין קיום מצות סמיכה וכפרה זו.

בביאור 'כפרה קמי שמיא', כמה מן הראשונים נקטו דכפרה בלי סמיכה חסרה ממבט כמותי. כתבו רש"י (מנחות צג: ד"ה כאילו) והראב"ד (ספרא נדבה ג:י) דאם לא סמך, אז לא עשה מצוה מן המובחר ומכ"מ כיפר דעיקר כפרה הוא בדם. גם מרש"י מכת"י (שם ד"ה וכיפר) משמע כן דכתב דכפרה בלי סמיכה היא כפרה כל דהו.

מיהו מדברי הרמב"ם משמע דהחסרון בכפרה הנובע מביטול סמיכה הוא פגם איכותי ולא רק כמותי. כתב הרמב"ם (מעשה"ק ג:יב) וז"ל, ... והסמיכה שיירי מצוה היא לפיכך אם לא סמך כפר ואינה מעכבת ואע"פ כן מעלין עליו כאילו לא כפר, ע"כ. ודאי דסבר הרמב"ם כפירוש הב' בגמ' דכיפר גברא לא כיפר קמי שמיא. דלפירוש הראשון, אא"ל 'מעלין עליו כאילו לא כפר' דהלא איכא כפרה גמורה. אלא נקט הרמב"ם כפירוש הב', אבל שינה את לשון הגמ' (זבחים ו.). גרסינן שם, אלא מה ת"ל וסמך

ונרצה לכפר שאם עשאה לסמיכה שירי מצוה מעלה עליו כתוב כאילו לא כיפר וכיפר, ע"כ. בפשטות, הסבר 'כאילו לא כיפר וכיפר' לפירוש הב' היינו דאיכא כפרה לגבי דבר אחד ('כיפר גברא') אבל לא לגבי דבר אחר ('לא כיפר קמי שמיא'). ברם בנוסחת הרמב"ם לא משמע חילוק בין כפרות שונות, אלא משמע דסמיכה אינה מעכבת ולכן עפ"ד נתכפר לגמרי, ומכ"מ נחשב כאילו לא כיפר כלל, ולא רק בתורת לא כיפר קמי שמיא. נפקא לן דלהרמב"ם ביטול סמיכה גורע מכפרת הקרבן לא באופן כמותי דחסר בה מצוה מן המובחר אלא באופן איכותי עד כדי כך דמעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר כלל.¹ יתר מזה יש להעיר דאיאא ביומא (ה.) דגם בביטול תנופה מעלה עליו הכתוב כאילו לא כפר וכפר, וצ"ע דהביא הרמב"ם דין זה גבי ביטול סמיכה לכד ולא גבי ביטול תנופה.

משתי הערות אלו במשנת הרמב"ם משמע דסבר דיש יחס ייחודי בין סמיכה וכפרה, וצריך ביאור בהבנת יחס זה.

באמת אשכחנין יחס בין סמיכה וכפרה כבר במקור מצות סמיכה בתושב"כ. אמר רחמנא (ויקרא א:ד), 'וסמך ידו על ראש העולה ונרצה לו לכפר עליו', ואפשר לפרש דהסיפא – 'ונרצה לו לכפר עליו' – קאי או על הקרבת קרבן עולה דמיירי בה הכתוב או על מצות סמיכה הנזכרת ברישא. פירש החזקוני (שם) ד'לכפר עליו' קאי על הקרבן, ומצות סמיכה אינה שייכת לכפרה אלא היא סימן להתחלת מעשה. ברם, משמע מסוגיא דזבחים (ו.) לעיל דסמיכה וכפרה קשורות זב"ז, דהקשה הגמ' וז"ל, וסמך ונרצה וכי סמיכה מכפרת והלא אין כפרה אלא בדם וכו', ומסקינן התם דהמבטל מצות סמיכה כיפר ולא כיפר, ומוכח דיש יחס מסויים בין סמיכה וכפרה. ולכן, אחרים סברו נגד החזקוני דענייני ריצוי וכפרה הנזכרים בפסוק שייכים למצות סמיכה אבל נחלקו אם סמיכה קשורה ביסודה לכפרה או לריצוי.

¹ עיין בספר מנחת אברהם (זבחים ו. עמ' צו) דסבר ג"כ דלהרמב"ם ביטול סמיכה גורם לחסרון איכותי וז"ל, דל"ה רק ביטול מצוה גרידא, אלא דנחשב כאילו חסר בכפרת הקרבן, ע"כ. ויצא לחדש דהרמב"ם הביא הלכה זו דמעלה עליו כאילו לא כיפר דאיכא נפק"מ להלכה דאם הביא קרבן בלא סמיכה ועדיין אפשר להביא אחר בסמיכה או צריך להביא אחר.

כתב הכלי יקר (שם) וז"ל, ומה שאמר ונרצה לו לכפר עליו. פשוטו שסמיכה זו עיקר הכפרה על ידי שנותן אשמתו על הבהמה, ע"כ. מפורש בדבריו דסמיכה באה לכפר, והוסיף (שם) דלכן אין סמיכה בבמה וז"ל, ולפיכך אין הקרבן של הבמה מסיר העוון מכל וכל ועל כן אין בו סמיכה, ע"כ. כמו כן פירש המשך חכמה (שם) דכוונת הכתוב באומרו 'וסמך ידו לכפר עליו' היא דהוידוי בעת סמיכתו בא לכפר כפרת דברים,² ו'ונרצה לו' קאי על הקרבן עולה וקובע דיהיה לרצון. לשניהם, מגמת הסמיכה היא להכשיר כפרת הקרבן.

ולהיפך מן פירוש המשך חכמה, נקט הנצי"ב (העמק דבר שם) ד'ונרצה לו' קאי על מצות סמיכה ו'לכפר עליו' קאי על זריקת דם העולה, וז"ל, ונרצה לו. הסמיכה מועיל שהקב"ה יתרצה לו; לכפר עליו. בזריקת הדם שאחריו, זהו פשט המקרא, ע"כ. וצריך ביאור למה לנצי"ב סמיכה קשורה דווקא למושג של ריצוי כשזריקת הדם היא הקשורה לכפרה.

ב. סמיכה בלי כפרה

לאור הדיון לעיל, יש לעיין באופיה של מצות סמיכה ולהגדיר את היחס בין סמיכה וכפרה.

הנה מוכח מכמה דיני סמיכה דסמיכה היא רק בבעלים. איתא במנחות (צב.) דלר"ש 'אין סמיכה אלא בבעלים' ומשמע דלית ליה בר פלוגתא בזה. ועוד, גרסינן במנחות (צג.) דמגזז"כ ד'קרבנו' דרשינן 'ולא קרבן חבירו' וקבעינן דרק בעל הקרבן ולא חבירו סומך על קרבנו, ובמנחות (צג.): דרשינן 'ידו – ולא יד שלוחו' דאין שליחות במצות סמיכה אלא בעל הקרבן חייב לסמוך בעצמו.³ ויש לחקור בדין בעלים בסמיכה; האם בעינן בעלים כיון דרק בעלים הם מתכפרים ומצות סמיכה תלויה

² נדון להלן ביחס בין סמיכה ווידוי בשעת סמיכה.

³ כתב רש"י מכת"י (מנחות צג: ד"ה ידו ולא יד חבירו) דבעינן ב' דרשות אלה דמ'ולא קרבן חבירו' ממעטינן רק סמיכת אחר ללא ידיעת הבעלים ומ'ולא יד שלוחו' ממעטינן אף סמיכת אחר לרצון הבעלים.

במתכפר, או האם בעינן בעלים דבעלות בקרבן גופיה, ולא דווקא כפרה, היא המחייב במצות סמיכה.

נקודה זו באה לידי ביטוי באופני סמיכה דלית בהו כפרה לסומך או דיש לסומך רק מקצת כפרה. איתא בכמה מקומות בש"ס (מנחות צג., תמורה ב., ערכין ב.) פלוגתת תנאים אי יורש סומך דלר"מ יורש סומך ולר' יהודה יורש אינו סומך. ויש לדון בשיטת ר"מ שכמוהו פסקינן (רמב"ם מעה"ק ג:ט) איזה סוג בעלות יש ליורש בקרבן אביו ועל מה מבוססת יכולתו לסומך. האם יורש סומך משום שהוא מתכפר או האם הוא סומך משום בעלותו ולא משום כפרתו?

נקט החזו"א (זבחים א:ה) דאחר דילפינן מהסוגיא דזבחים (ו). דיוורש מתכפר מקופיא י"ל דכפרתו מקופיא היא המאפשרת ליורש לסמוך. יש ליורש בעלות בקרבן בתורת מתכפר מקופיא ולכן עליו לסמוך. ברם אחרים דחו את הנחת החזו"א וטענו דלא סגי בכפרה מקופיא גרידא כדי לסמוך, וכן איתא להדיא בחידושי הגרי"ד (תמורה ב.). אלא, הגדירו הראשונים את המחייב בסמיכת יורשין בדרך אחרת; לתוס' רי"ד (פסחים צח.), סמיכה זו היא בתורת גזה"כ, ולר"ש משאנץ (ספרא נדבה ג:ד), סמיכת יורש היא מדין 'חשוב בנו דכגופו'.

אמנם חידש הגרי"ד סולוביצקי (אגרות הגרי"ד מעה"ק ג:ט) דסמיכת יורש היא דין במביא הקרבן ובעליו. טען הגרי"ד דכשיוורש מביא קרבן בעד מורישו, חשיב היורש כמביא הקרבן והמוריש כמתכפר בו ולכן יש כעין ב' בעלים בקרבן; המוריש המתכפר הוא מיקרי בעלים לענין כפרה, והיורש המביא מיקרי בעלים לענין כמה דינים, ובכללן סמיכה ותמורה. וביאר בסוף דבריו דאף הכפרה מקופיא השייכת ליורש נובעת ממעמדו כמביא ובעל הקרבן. א"כ מוכח דדין בעלים במצות סמיכה אינה תלויה במתכפר דווקא אלא במי דחשיב כבעל הקרבן בהבאתו אפי' אם מתכפר רק מקופיא.⁴ דין בעלים במצות סמיכה הוא גופיה המחייב במצות סמיכה ולא סימן לכך שהמתכפר הוא הסומך.

⁴ עיין בחידושי הגרי"ד (זבחים ו.) דכתב דאפי' אם מתכפר עושה תמורה, אין הכרח דמתכפר עושה סמיכה דסמיכה היא דין בבעלים ולא במתכפר. ועיין עוד בחידושי

והנה מצאנו יסוד זה דיש סומכין ואינם מתכפרין גם במקומות אחרים. כתבו התוס' (מנחות סא:): דמה שמיעט הגמ' קרבן עכו"ם מסמיכה מדרשת 'קרבנו – ולא קרבן עכו"ם' בא לרבות דאפי' אם ישראל הביא הנסכים במקום העכו"ם, אין ישראל סומך על קרבנו. והעיר המקד"ד (כג:יז) דהנחת ההו"א היא דאפשר לישראל לסמוך אע"פ דאינו מתכפר בקרבן העכו"ם, ועוד כתב (יח:ג) דמוכח מההו"א דישאל המביא נסכים בעד ישראל חבירו סומך על הקרבן, וזה אע"פ דאינו מתכפר בו.

ויש להביא כמה ראיות דשיטת הרמב"ם היא דסמיכה אינה תלויה בכפרה. כתב הגרי"ד (שם) דלהרמב"ם, יש לחלק בין הכפרה מקופיא של יורש בקרבן מורישו והכפרה מקופיא של אחיו הכהנים בפר כה"ג אם מתכפרים מקופיא.⁵ הכפרה מקופיא דהכהנים אינה בתורת בעלי הקרבן. הכה"ג הוא בעל הקרבן ומתכפר בו, ואחיו הכהנים מתכפרים מקופיא רק אגב כפרת הכה"ג. משא"כ הכפרה מקופיא דירושין הויה בתורת בעלים כיון דהירושין חשיבי כבעלים בקרבן בהבאתו וכמו דהבאנו לעיל. והנפק"מ בין ב' כפרות מקופיא אלה היא דב' יורשין חשיבי שותפין ואינם ממירין (רמב"ם תמורה א:ה) כשאחיו הכהנים אינם חשיבי שותפין ולכן הכה"ג עושה תמורה (עיי'ן יומא נ:).

ועוד, כתב הרמב"ם (פסה"מ ו:ד) גבי נתערבו קרבנות אנשים מין במינו וז"ל, אבל קרבנות אנשים הואיל וכל אחד צריך לסמוך על ראש קרבנו, הרי אלו לא יקרבו עד שיתן האחד חלקו לחבירו, או עד שיפול מום בכל וימכרו ויביאו כל אחד בדמי היפה שבהן מאותו המין, ע"כ. והקשה הרעק"א (שם) דהרי קדשים אינם נמכרים דאין לבעליהן בעלות לישא וליתן בהם, וא"כ איך יתן האחד חלקו לחבירו?! ביישוב דברי הרמב"ם נקט החזו"י (פסחים צ.). דאע"ג דחלק הבעלים בכפרת הקרבן הופקע ממכירה, חלקו בבשר הקרבן אכתי ניתן למכירה, וסגי בבעלות בבשר

הגרי"ד (תמורה ב.) דביאר שם דירוש סומך לא משום דנחשב כבעל הקרבן אלא דלא נחשב כ'אחר'.

⁵ דברי הגרי"ד באים ביישוב קושיית התוס' (זבחים ו. ד"ה מקופיא מכפרא), עיי"ש.

הקרבן כדי לסמוך על הקרבן. ולפ"ז פסק הרמב"ם דעל מי מוטלת מצות סמיכה לא תלי דווקא במי המתכפר בקרבן אלא במי נחשב כבעל הקרבן.⁶

מוכח מראיות אלה דיש מושג של סומך ואינו מתכפר ולא דווקא בעלות בכפרה היא המאפשרת לסומך לסמוך אלא מי שמביא את הקרבן ונחשב בעליו עפ"ד גם ראוי לסמוך. וא"כ, יש להסיק דסמיכה אינה תלויה בכפרה. סמיכה אינה רק הנחת האשמה על הקרבן כמד"כ הכלי יקר, אלא מצות סמיכה היא להפגין בעלות על הקרבן ובכך להצטרף לקרבן והקרבנותו. אם דברינו נכונים, אפשר להסביר את דברי הנצי"ב הדובאו לעיל דסמיכה קשורה ביסודה לריצוי הקרבן, וזה מפני דריצוי שייך לגברא ויחסו עם הקב"ה.⁷ בהבאת קרבנו, בעל הקרבן הופך להיות נרצה להקב"ה, ומה שמצטרף את הבעלים להקרבת הקרבן ומכניסו בה היא מצות סמיכה.

ג. עוד בשיטת הרמב"ם

הבאנו לעיל דמדברי הגרי"ד והחזו"ן, שיטת הרמב"ם היא דאיתא סמיכה בלי כפרה. וא"כ, משמע דסמיכה היא דין כבעל הקרבן ולא דווקא במתכפר. פירוש זה בשיטת הרמב"ם עולה יפה עם כמה וכמה נקודות במשנת הרמב"ם בענין מצות סמיכה.

סידר הרמב"ם את דיני סמיכה בפרק ג' מהל' מעה"ק, וסידור זה טעון קצת הסבר. בפרק א' ניסח הרמב"ם את מיני הקרבנות השונים, ובפרק ב' ביאר את דיני הנסכים הבאים עם הקרבנות. בפרק ג', התחיל בדיני בעלים

⁶ עיין במש"כ הרמב"ם (ערכין ו:יב) דאם ראובן חתים נדבה ושמעון פדה אותה, יש לשמעון להקריב את הקרבן כנדבה. ובחידושי ר' שמואל (קידושין יד עמ' קפא) חקר במי הוא המתכפר בקרבן אחר פדיית שמעון; האם ראובן מתכפר כיון דהקדישו, או האם שמואל מתכפר כיון דפדהו והביאו? הגרי"ד סולוביציק (שם) הניח דהפודה הוא המתכפר, אבל בחידושי ר' שמואל (שם) הביא מהגר"ח דהמקדיש הוא המתכפר. ולהבנת הגר"ח, יש לחקור עוד מי סומך על קרבן זה? האם המקדיש סומך בתורת מתכפר, או האם הפודה סומך בתורת מביא ובעל הקרבן?

⁷ עיין ברמב"ן עה"ת (ויקרא א:ד) דהשתמש בביטוי 'ריצוי' גבי הגברא החוטא וכתב דמודים 'אינם רצויים לפניו', והשוגג בחוטא עדיין 'רצוי השם הוא', והעובר על עשה ול"ת הניתק לעשה 'אינם רצויים למלך בעבור שעברו על מצותו'.

בקרבת, כגון שותפין (ג:א), קרבנות עכו"ם וישראל מומר (שם ב-ה), ואז הביא כל דיני סמיכה (שם ה-טו). בפרק ד', דין הרמב"ם בזמני הקרבה (ד:א-ו), כלי הקרבה (שם ז-ט), ומחשבת הקרבה (שם י-יא). ואחר כל זה עבר הרמב"ם בפרק ה' לדון במעשה ההקרבה והקטרת אימורין. לפום ריהטא, היה מקום לומר דדיני סמיכה היו צריכים להיות ההקדמה למעשה ההקרבה ובפרט לשחיטה. הלא הקישן הכתוב ("וסמך ושחט") ולמעשה סמיכה ושחיטה צריכות להיות מצורפות זל"ז דתיכף לסמיכה שחיטה! וא"כ, צריך ביאור למה הרמב"ם הביא דיני סמיכה בפרק ג' ולא בתחילת פרק ה'. אכן, לאור דברינו סידור פסקי הרמב"ם מתבקש ביותר. כיון דסמיכה היא מצות בעלי הקרבן להפגין בעלותם בקרבן, לפיכך סמיכה שייכת בדיני בעלות בקרבנות בפרק ג'.

ועוד, נתקשו האחרונים בדברי הרמב"ם בענין מיעוט בכור מעשר ופסח ממצות סמיכה. איתא במתני' (מנחות צב.) דבכור מעשר ופסח אינן טעונין סמיכה. סברה הגמ' (שם צב:) בהו"א דמיעוט זה הוא מגזה"כ ד'קרבנו – ולא הבכור, לא מעשר, לא פסח, ובמסקנא גרסינן דקראי אסמכתא בעלמא, ופי' רש"י מכת"י (שם ד"ה קרבנו) טעם המיעוט וז"ל, דבכור מעשר ופסח אינם באים לריצוי אלא חובה הם עליו ולא לכפרה, ע"כ. ועיין בקר"א (מנחות צב:) דהעלה דמיעוט בכור מעשר ופסח מסמיכה הוא ג"כ משום דאין בהן חטא, וז"ל, ועוד נראה דמצות סמיכה הוא כדי להתוודות על הסמיכה אותו חטא מהקרבן כדתני בתוספתא במכילתין (פ"י ה"ג), ובכור מעשר ופסח אין בהן חטא, אלא דבשלמים ג"כ אין בהם חטא, ע"כ. הסתפק במסקנתו אם טעם זה נכון דהלא סמיכה שייכא בשלמים אע"פ דשלמים, כמו בכור מעשר ופסח, אין בהם חטא. מכ"מ, ירדו מפרשים אלה לטעם זה דבכור מעשר ופסח אין בהם חטא כיון דלמסקנת הגמ' אין גזה"כ דאורייתא למעט בכור מעשר ופסח מסמיכה.

ולכן צ"ע בדברי הרמב"ם (מע"ק ג:ו) שכתב וז"ל, כל קרבנות בהמה שיקריב היחיד בין חובה בין נדבה סומך עליהן כשהן חיין, חוץ מן הבכור והמעשר והפסח, שנאמר וסמך ידו על ראש קרבנו, מפי השמועה למדו שכל קרבן במשמע חוץ מפסח ובכור ומעשר, ע"כ. והקשה הקר"א (שם) דהביא הרמב"ם דרשא ד'קרבנו' ודלא כמסקנת הש"ס! אבל, אם נכונים אנחנו בהבנת שיטת הרמב"ם, ודאי אפשר דהביא הרמב"ם מקור זה

דהוא מדגיש את היסוד שעליו בנוי מיעוט סמיכה מבכור מעשר ופסח. קרבנות אלה אינם קרבנות מגדבת או חובת הבעלים כבעלים מפורטים ולכן אינם נחשבים "קרבנו"; בכור ומעשר אינם תלויים לגמרי בהקדשת הבעלים, ופסח, אע"ג דשייך לבעלים, אינו נובע ממצבו הפרטי אלא מחובה כללית שכל יחיד ויחיד בכלל ישראל יביא קרבן פסח. ושמא זוהי כוונת הרמב"ם במש"כ בפיה"מ (מנחות ט: ז) וז"ל, וכך לשון ספרי קרבנו לרבות כל בעלי קרבנות לסמיכה. ובא בקבלה שהבכור ומעשר בהמה ופסח אינן טעונין סמיכה לפי שנאמר קרבנו, כלומר דבר שהוא רשאי לעשות כמותו קרבן יצאו הבכור והמעשר והפסח, ע"כ. להרמב"ם, סמיכה שייכת רק בקרבן שהבעלים מקדישים מתוך מצבם הפרטי ולא בקרבן שהוא מוכרח להביא משום חובה שאינה נובעת מחייו הפרטיים. וביאור הדבר הוא דסבר הרמב"ם דמהות מצות סמיכה היא מצות הבעלים להפגין בעלותם בהקרבת הקרבן, וא"כ, מצוה זו שייכת רק בקרבנות שהם בגדר "קרבנו".

הגדרת סמיכה כהפגנת בעלות הבעלים על קרבנם הולכת כפעם בפעם ג"כ עם שיטת הרמב"ם בהבנת פסול שינוי בעלים. כבר ביאר מו"ר הרב רוזנצווייג שליט"א בהרחבה דלהרמב"ם, פסול שינוי בעלים הוי באופיו סוג של שינוי קודש.⁸ ופירושא דמילתא היא דסבר הרמב"ם דהגדרת הקרבן כוללת לא רק מין הקרבן, דהיינו חטאת, עולה וכו', אלא ג"כ בעליו. שם הקרבן כולל גם מין הקרבן וגם בעל הקרבן, וכמו דמוכח מלשונו (פסה"מ יג: א, טו: א), ולשנות שמו או שם בעליו הוא שינוי בעצם הקרבן. א"כ, מסתברא דלהרמב"ם, בנוסף להקדשת הקרבן שמכניסה בו את שם בעליו איתא פעולה מסויימת המצרפת את הבעלים לקרבן ולהקרבתו, והיא מהותה של סמיכה.

והשתא דאתינן להכי, אפשר בקל להבין נוסחת הרמב"ם המחודשת בענין כיפר גברא לא כיפר קמי שמיא. הביא הרמב"ם דין זה גבי סמיכה בפרט (ולא גבי תנופה) וגם ניסחו בצורה מודגשת כאילו אין כפרה כלל אם ביטל מצות סמיכה – "ואע"פ כן מעלין עליו כאילו לא כפר" – כיון

⁸ עיין במאמרו 'בענין שינוי בעלים ושינוי קודש' (קול צבי תשנ"ט).

דלהרמב"ם, חוסר סמיכה שווה לחוסר צירוף הבעלים לקרבן ולהקרבתו. ממילא, מעמד הבעלים בתהליך הקרבן הוא נפגם, ואע"פ דלדינא הקרבן כשר ומכפר על מעשה הבעלים, כאילו אין כפרה לבעלים דבלי סמיכתם חסרים מתהליך זה.

ד. סמיכת שותפין

איתא במנחות (צג., צד.) דמ'קרבנו' דרשינן ד'כל בעלי קרבן לסמיכה', וכתב הרמב"ם (מע"ק ג: ט) וז"ל, חמשה שהביאו זבח אחד כולן סומכין עליו זה אחר זה, לא שיסמכו כולן בבת אחת, מי שמת והניח קרבנו עולה או שלמים הרי יורשו מביאו וסומך עליו ומביא נסכיו, ע"כ. העיר הכס"מ (שם) דמש"כ הרמב"ם דשותפין סומכין 'זה אחר זה' למד מהתוספתא (מנחות י: יד) דאיתא שם וז"ל, חמשה שהביאו זבח אחד כולן סומכין עליו ולא כולן כאחד סומכין עליו אלא כל אחד ואחד סומך ומסתלק, ע"כ. הציע הגרי"ז (תמורה ב.) דקמ"ל הרמב"ם רק דסמיכה בזה אחר זה ג"כ כשירה ולא דזה אחר זה הוי לעיכובא. מיהו, ממקור הרמב"ם בתוספתא נראה דפירוש זה ליתא דשם מפורש ד'לא כולן כאחד סומכין עליו'. אלא ברור דלהרמב"ם 'זה אחר זה' הוי לעיכובא וצ"ע ביסוד דין זה.

כתב הקרי"ס (מע"ק ג) דפסול סמיכת שותפין בבת אחת הוא פסול חציצה, אבל על פניו ביאור זה קשה דלקמן (מע"ק ג: יג) פסק הרמב"ם במפורש וז"ל, ולא יהיה דבר חוצץ בין ידיו ובין הבהמה ע"כ, וא"כ משמע דמש"כ בהלכה ט' דשותפין אינן סומכין בבת אחת אינו מדין חציצה דהוזכר רק בכמה הלכות אח"כ. (ויש להעיר דודאי לשיטת הגרי"ז המובא לעיל אין פסול חציצה דסבר דסמיכת שותפין בבת אחת היא כשירה!)

וביאר הרדב"ז (מע"ק ג: ט) דין זה באופן אחר וז"ל, לא שיסמכו כלם בבת אחת. דידו כתיב ולא ידם דהא גבי וסמכו זקני העדה ידיהם כתיב אבל הכא ידו משמע ידו ולא ידם, ע"כ. דרש הרדב"ז דמ'וסמך ידו' ילפינן דסמיכה צריכה להיות בידי בעל אחד ולא בידי בעלים רבים. ואע"פ דדרשא זו לא מצויה בש"ס, יסוד הדרשא דפרט בדיני סמיכה הוא שכל בעל ובעל יסמוך בנפרד אתי שפיר לאור הבנתינו בשיטת הרמב"ם. הוכחנו דלהרמב"ם סמיכה היא הפגנת בעלות הבעלים בהקרבת קרבנם; מבחינה

זו, אפשר לבאר דקיום מצות סמיכה, בתורת הפגנת בעלות, מועילה ביותר כשהיא הווה ביחידות ואין בעלים רבים מתמודדים בה.

ה. סמיכה "לפני ה'"

גרסינן בזבחים (לב). דסמיכה בטהורים כיון דשייך בה חובת 'לפני ה' ומפנ"כ צריכה להיות בעזרה. ופרש"י (שם לב): דחובה זו היא מפני דתיכף לסמיכה שחיטה, וכיון דשחיטה צריכה להיות בעזרה, ממילא דסמיכה צריכה להיות שם. משא"כ, מדברי הרמב"ם משמע דדין סמיכה בעזרה הוי משום חובת "לפני ה'" האמורה בסמיכה עצמה וכמו דאיתא בתו"כ (ויקרא נדבה ד: א) דמ'לפני ה' וסמך' ילפינן דין "לפני ה'" בסמיכה.

כתב הרמב"ם (מעשה"ק ג:יא-יב) וז"ל, אין סומכין אלא בעזרה, סמך חוץ לעזרה חוזר וסומך מבפנים, ואם היה בעל הקרבן עומד בחוץ והכניס ידו לפנים וסמך סמיכתו כשירה, והוא שיסמוך בכל כחו, ואין סומך אלא טהור ואם סמך הטמא סמך ובמקום שסומכין שוחטין, ותכף לסמיכה שחיטה, ואם שחט במקום אחר או ששהה שחיטתו כשירה, והסמיכה שיירי מצוה היא לפיכך אם לא סמך כפר ואינה מעכבת ואף על פי כן מעלין עליו כאילו לא כפר, ע"כ.⁹ בריש דבריו נקט הרמב"ם דסמיכה בעזרה היא לעיכובא, ואז הביא דין סמיכת טמא, ורק אח"כ דבמקום שסומכין שוחטין ותכף לסמיכה שחיטה. אם סבר הרמב"ם כשיטת רש"י, היה לו להביא דין תכף לסמיכה שחיטה ברישא ולבאר דמפנ"כ אין סומכין אלא בעזרה. אבל מסיודור הדינים, משמע דלהרמב"ם עיכוב סמיכה בעזרה הוא דין בסמיכה עצמה ודבעינן "לפני ה'" בסמיכה.¹⁰

יתר מזה, אפשר דלהרמב"ם לא רק הבהמה צריכה להיות לפני ה' אלא אף הסומך. הנה כתב הרמב"ם דאם עמד בעל הקרבן מחוץ לעזרה

⁹ הלכות יא-יב הן הלכה אחת במהדורת פרנקל.

¹⁰ ובקושטא דמילתא צ"ע דכתב הרמב"ם בפיה"מ (מנחות ט: ח) וז"ל, וכל זמן שסמך חוץ לעזרה חוזר וסומך במקום שחיטה כדי שיסמוך שחיטה לסמיכה ולא תהא ביניהם פעולה אחרת לפי שנאמר וסמך ושחט, ע"כ. שם מבואר דבעינן סמיכה בעזרה משום תיכף לסמיכה שחיטה, וצ"ל או דליתא להדיוק בהל' מעה"ק או דחזר הרמב"ם ממש"כ בפיה"מ.

והכניס ידיו לפנים וסמך, אז שחיטתו כשירה על תנאי שיסמוך בכל כחו. וצ"ע למה הרמב"ם הזכיר תנאי בכל כחו כאן דהרי פסק הרמב"ם להלן (מעשה"ק ג: יג) בהדיא דבעינן בכל כחו בכל סמיכה ולא רק כשעומד מחוץ לעזרה! דחק הרדב"ז (מעשה"ק ג: יא) דשנה הרמב"ם דין בכל כחו בהלכה יא משום חשש מעשי, דהיינו דכיון דהסומך אינו עומד באותו מקום שבו עומדת הבהמה, הוצרך הרמב"ם לכפול דיסמוך הבעל בכל כחו.

אבל תירץ הערה"ש העתיד (סח: יח) באופן אחר דפסק הרמב"ם כרב יוסף (זבחים לג.) ד'כל הסומך ראשו ורובו מכניס מ"ט כל כחו בעינן, ולפיכך אף מי שסמך מבחוץ חשיב כסומך בפנים כיון דצריך לסמוך בכל כחו וממילא להכניס ראשו ורובו לעזרה. וסיים הערה"ש (שם) דזהו ביאור דברי הרמב"ם בפ"ג הל' יא, וכוונתו דשנה הרמב"ם דין בכל כחו בהל' יא כדי ללמד דכשסומך מבחוץ ומכניס ידיו לפנים, סמיכתו כשירה רק משום דסמך בכל כחו ובכך הכניס ראשו ורובו ועפ"ד עמד בעזרה! יוצא מדבריו דלהרמב"ם כל סמיכה, אפי' סמיכה מבחוץ עם הכנסת ידים לפנים, צריכה להיות בעזרה.¹¹ חלק משם סמיכה הוא הווייתה בעזרה לפני ה'. והוסיף הערה"ש דלפ"ז צ"ל דמש"כ הרמב"ם (מעשה"ק ג: יא) ד'ואם סמך הטמא סמך' כוונתו דאע"פ דאיסורא קעביד בכניסתו לעזרה, סמיכת הטמא עדיין עולה כסמיכה כשירה.¹²

ומסתבר הוא ביאור הערה"ש לאור הבנתנו במשנת הרמב"ם. אם מצות סמיכה היא להפגין בעלות על הקרבן ולצרף את הבעלים לקרבנם והקרבנות, אז הבעלים הם העיקר במעשה סמיכה, ואם מעשה סמיכה צריך להיות לפני ה', אז ודאי דהבעלים צריכים להיות לפני ה' ואין חלות סמיכה בלי עמידת הבעלים לפני ה'.¹³

¹¹ יש להעיר דלהערה"ש, יוצא דסמיכה מחייבת עמידה בפנים כשבשחיטה סגי בעמידת הבהמה בפנים ולא בעינן עמידת השוחט בפנים וכדפסק הרמב"ם (פסה"מ א: יא) כרבנן ודלא כשמעון התימני (זבחים לב:).

¹² וזה דלא כהלח"מ (שם) דביאר דכוונת 'ואם סמך הטמא סמך' היא דלא הכניס ראשו ורובו ואין איסור בסמיכתו דסבר הרמב"ם ביאה במקצת לא שמה ביאה ולכן הכנסת ידים לבר לא היא איסור.

¹³ אבל אכתי קשה ביאור הערה"ש דזבחים (לג.) איתא דלרב יוסף דהסומך בכל כחו ראשו ורובו מכניס, אז א"א למצורע להכניס שתי ידיו ולסמוך על אשמו. אבל, פסק

ו. חוסר סמיכה ועיכוב הקרבן

דנו הראשונים בענין הבאת קרבן כשא"א לסמוך עליו ומדינא שיך בו מצות סמיכה. מחד גיסא משמע מכמה סוגיות בש"ס דלכתחילה אין מביאין קרבנות שבדרך כלל צריכין סמיכה אם למעשה לא יהיו ניתנין לסמיכה. גרסינן בזבחים (עד:): דאין מביאין קדשים השייכים למצות סמיכה אם נתערבו מין במינו וא"א לסמוך עליהם. ועוד, איתא בגיטין (כח:): דאין שולחין חטאת ממדינת הים אא"כ לא שייכא בה סמיכה, וכגון חטאת נשים או חטאת העוף. מאידך גיסא, גרסינן בפסחים (סב): ד'בכל הזבחים ערל וטמא משלחין קרבנותיהן', ומשמע מהברייתא במנחות (סב:): דכן משלחין קרבנות ממדינת הים וכדאיתא התם, 'וכן השולח קרבנותיו ממדינת הים – כהן מניף על ידו'.

ביישוב הסתירה, כמה מן המפרשים נקטו דיש להגביל את הקרבנות שמדובר בהם בסוגיות אלה. תירץ הר"י (תוס' פסחים סב. ד"ה ערל) דבכל מקום שמביאין קרבנות אע"פ דלא יהיו ניתנין לסמיכה, בעינן לאוקמינהו בקרבנות דלא שייכא בהו סמיכה, כגון עופות או בכור ומעשר. סבר הר"י דבשאלת הבאת קרבנות בלי סמיכה לכתחילה, מצות סמיכה מעכבת את ההבאה. ועוד, יצא השפ"א (מנחות סב:): לחדש דרק בחטאת מצות סמיכה מעכבת את ההבאה לכתחילה, וז"ל, בתוס' ד"ה וכן כו' אפשר ליישב קושייתם דבחטאת מעכב הסמיכה ביותר כיון דהוא לכפרה ומתודה בשעת סמיכה ואף על גב דכל הקרבנות מכפריין מ"מ חטאת עיקרו לכפרה ומעכב טפי הסמיכה שלא לשחוט בלי סמיכה לכתחילה, ע"כ. סבר השפ"א דעיקר הסמיכה הוא הכשר כפרה וכמו דהבאנו לעיל מהכלי יקר, וע"פ הבנה זו חידש דרק חטאת, ש'עיקרו לכפרה', א"א להביא אם לא תהיה ניתנת לסמיכה.

הרמב"ם (מחו"כ ד: ב): דמצורע מכניס שתי ידיו וסומך על אשמו, ומשמע להדיא דאפשר לסמוך בכל כחו מבלי להכניס ראשו ורובו ודלא כרב יוסף, וא"כ מופרכים דברי הערה"ש. ולכאורה צריך לחדש ביישובם דלהרמב"ם דין כל כחו אינו מעכב את הסמיכה ובסמיכת אשם מצורע אינו סומך בכל כחו, וצ"ע. ועיין עוד בכס"מ (מעשה ג: יא) ובקרא"א (זבחים לג.).

ברם, ברור ממשנת הרמב"ם דלא סבר לא כהר"י ולא כהצעת השפ"א. פסק הרמב"ם (ביא"מ ב:יב) דערל וטמא 'משלחין את קרבנותיהם' ולא הגביל את הקרבנות שמשלחין לאותם שלא שייך בהם סמיכה, ומוכח דלא סבר כהר"י. ובהל' פסה"מ (ו:ד) כתב הרמב"ם דאם נתערב קדשים של אנשים מין במינו אין מקריבין עד שיהיו ניתנין לסמיכה ולא הגביל את העיכוב לכתחילה לחטאת כמו שחידש השפ"א. וא"כ הדרא קושיא לדוכתא איך יישב הרמב"ם את סתירת הסוגיות בענין עיכוב הבאת קרבנות משום חוסר סמיכה.

כאן ביאר הקר"א (זבחים עד:) דיש לחלק בין מקרים שונים שבהם א"א לסמוך, ובפרט בין עיכוב מדינא ובין עיכוב מעשי. לגבי השולח חטאתו ממדינת הים, אין שום עיכוב הלכתי המונע את הבעלים מלסמוך, אלא רק העובדה המציאותית שהם אינם נמצאים בירושלים מעכבת אותם מלסמוך. בכגון דא אין מביאין קרבנות דהתורה חייבה את הבעלים לסמוך ואין להם להביא קרבנות ע"ד שלא לסמוך. משא"כ גבי ערל וטמא כתב הקר"א וז"ל, כיון דאין ראויין לסמוך אין עליהם חובת סמיכה, ויכולין להביא קרבנותיהם בלא סמיכה, וכי בשביל זה לא יקריבו קרבן, ולא מצינו זאת בתורה דמי שאינו יכול לסמוך לא יביא קרבן, ע"כ.

הרי סבר דכיון דערל וטמא אינם ראויים לסמוך דאסור להם ליכנס בעזרה, לכן אין עליהם חיוב לסמוך, ואם מופקע מהם חובת סמיכה, אז ודאי דאפשר להם להביא קרבנות אף דלא יהיו ניתנין לסמיכה. יוצא מדבריו דאם אסרה התורה את הבעלים מלסמוך, אז ממילא מופקע מהם החיוב לסמוך. לא אמרינן דאנוסים הם ואינם יכולים לקיים מצות סמיכה אלא דלא מחוייבים במצות סמיכה כיון דאינם יכולים לסמוך. וע"פ הבנתנו דסמיכה היא מצות הבעלים להפגין בעלותם ולהצטרף לקרבן ולהבאתו, אפשר בקל להבין דכשאסור לבעלים לסמוך ולקיים קיום זה, אין שום מושג של סמיכה והמצוה מופקעת; כשהבעלים מעוכבים עפ"ד, אז ממילא פקע מצות הבעלים. ואכן כמו כן יישב הערה"ש העתיד (סח:ט) את שיטת הרמב"ם ע"פ הבנת הקר"א.

ז. יחס סמיכה ושחיטה

יסוד מצות סמיכה כהפגנות בעלות והצטרפות הבעלים לקרבן שייך ג"כ ליחס בין סמיכה ושחיטה. איתא במתני' (מנחות צג.) דבמקום שסומכין שוחטין ותכף לסמיכה שחיטה, ופרש"י (זבחים לג.) דילפינן דתכף לסמיכה שחיטה ממאי שהקישן הכתוב כדכתיב "וסמך ... ושחט" (ויקרא א: ד-ה). והנה פירש הבכור שור (ויקרא א: ד) בביאור היחס בין סמיכה ושחיטה וז"ל, וסמך ... ושחט. שיתעסקו בו הבעלים לשמש לפני בוראם, אבל מקבלה ואילך מצות כהונה, ע"כ. הרי חידש הבכור שור דסמיכה ושחיטה הן שימוש הבעלים כשמקבלה ואילך היינו שימוש הכהנים. ויש להוסיף לפירושו דכתב רש"י (פסחים ז:): דאיתא מצוה לכתחילה לבעלים לשחוט את קרבנותם וז"ל, פסח וקדשים – הבעלים נצטוו דכתיב (ויקרא א) וסמך ידו ושחט, ע"כ.¹⁴ למד רש"י מהיקש סמיכה לשחיטה דהבעלים נצטוו בשחיטה, וקצ"ע בזה דאע"ג דגרסינן בזבחים (לב.) דשחיטה בזר כשירה ודמצות כהונה היא מקבלה ואילך, אין ראייה דיש מצוה לכתחילה לבעלים לשחוט. אדרבה, כמה נקטו דהמצוה לכתחילה היא שכהנים ישחטו, וכ"כ הריטב"א (יומא כה.) וז"ל, והא דמפייסין על השוחט משום דאע"ג שהשחיטה כשרה בזר, מצותה בכהן לכתחילה כדאיתא התם בזבחים, ע"כ.¹⁵ ברם, אם יסוד מצות שחיטה היא הפגנת בעלות על הקרבן אז אתי שפיר דממאי שהקיש הכתוב בין סמיכה לשחיטה מוכח דגם שחיטה היא מצות הבעלים ודעליהם רמיא מצות שחיטה אע"ג דבסמיכה חייב הבעל לסמוך בעצמו ובשחיטה אפשר לאחרים לשחוט.

¹⁴ העיר לי הרב יונתן צבי פר דאזיל רש"י לשיטתיה במקומות אחרים. כתב הפנ"י (קידושין מא:): דלרש"י בעינן שליחות בשחיטת קדשים, ומשמע דעל הבעלים לשחוט. ועוד, כתב רש"י (זבחים קג. ד"ה לנדבת) דבעל הקרבן 'סומך עליה ושוחטה' ומשמע דהלכתחילה היא שהבעלים ישחטו. ועיין במנחות (יט.) והרש"ש (פסחים ז:), ואכמ"ל.

¹⁵ עיין עוד בביאור על סה"מ לרס"ג (עשה קי-קיב) דשם נקט הגרי"פ דיש מצוה לכתחילה לכהן לשחוט כשהוא מזומן. ויש לעיין באופי שחיטת קדשים ע"י בעלים ואופיה ע"י כהנים ואם יש לחלק ביניהם, ואכמ"ל.

ועוד דנו האחרונים באם תיכף לסמיכה שחיטה מעכב את הסמיכה אם לא, ובפרט בשיטת הרמב"ם. כתב הרמב"ם (מע"ק ג:יב) וז"ל, ובמקום שסומכין שוחטין, ותכף לסמיכה שחיטה, ואם שחט במקום אחר או ששהה שחיטתו כשירה ע"כ, ומש"כ 'שחיטתו כשירה' קשה, הלא אפי' אם לא סמך שחיטתו כשירה ואין ספק דשחיטתו כשירה אם חסר התכיפות בין סמיכה לשחיטה! ודחקו הנו"כ ביישוב לשונו. כתב האו"ש (שם) דבאמת כוונת הרמב"ם היא **דהסמיכה** כשירה ודחובת תיכף לסמיכה שחיטה אינה מעכבת את חלות הסמיכה. וכתב הכס"מ (שם) דכוונת הרמב"ם היא דהסמיכה אינה מעכבת את השחיטה וכמש"כ אח"כ דסמיכה היא שיירי מצוה, ומשמע דחובת תיכף לסמיכה שחיטה אף מעכבת בקיום מצות סמיכה. ולכאורה, יש לבאר עיכוב זה ע"פ ביאור ההיקש בין סמיכה לשחיטה דהובא לעיל. כדי שהסמיכה תיחשב כשימוש הבעלים בעינן דתהיה מצורפת בתכיפות לתהליך העבודה המתחלת בשחיטה, ויסוד סמיכה כשימוש הבעלים היינו דסמיכה היא הפגנת הבעלות על הקרבן והצטרפות הבעלים לתהליך ההקרבה.

ח. קרבנות ציבור

בנוסף לבכור מעשר ופסח דעסקנו בהם לעיל, גם קרבנות ציבור אין בהם סמיכה וכמו דאיתא במתני' (מנחות צב.), חוץ משנים דגמירי ששייכא בהם מצות סמיכה; לר"ש שנים אלה הם פר העלם דבר ושעירי עכו"ם, ולר"י הם פר העלם דבר ושעיר המשתלח (עיין במנחות שם). ואם מהות הסמיכה כרוכה אך ורק בכפרת הקרבן והכשירה, צ"ע דהלא איתא כפרה גם בקרבנות ציבור. ברם לפי הבנתינו דהמחייב במצות סמיכה הוא להפגין בעלות על הקרבן, מסתברא דמצות סמיכה שייכת רק בקרבנות שיש להם בעלים מפורטים ולא לקרבנות השייכים לכלל ישראל כולו. וכן משמע ממש"כ הרמב"ם (פיה"מ מנחות ט:ז) וז"ל, לשון ספרא סמיכה אינה נוהגת אלא בקרבן יחיד והוא לאמרו יתעלה וסמך ידו על ראש קרבנו, ע"כ. דרשא זו לא נמצאת בספרא אלא הניח הרמב"ם דילפינן מ'על ראש קרבנו' דסמיכה נוהגת רק בקרבן יחיד, והביאור הוא דסמיכה שייכת רק בקרבן שיש לו בעל מפורט, וכך שמעתי ממו"ר שליט"א.

א"כ, יש לעיין בב' קרבנות ציבור דסמיכה כן שייכת בהם ולמה הם יוצאים מן הכלל, ונתחיל משעיר המשתלח. גרסינן במנחות (צב.), ... רבי יהודה אומר: שעירי עבודת כוכבים אין בהן סמיכה, ואת מי אביא תחתיהם? שעיר המשתלח. לא סגיא דלא מעייל? אמר רבינא: גמירי שתי סמיכות בצבור. אמר לו רבי שמעון: והלא אין סמיכה אלא בבעלים, וזה אהרן ובניו סומכין בו! אמר לו: אף זה אהרן ובניו מתכפרין בו ע"כ. הקשה ר"ש דאין לומר דסמיכה שייכת בשעיר המשתלח דסמיכה היא רק בבעלים ואהרן אינו חשיב כבעלים על השעיר המשתלח.¹⁶ ותירץ ר"י דכיון דאהרן מתכפר בו, חשיב כבעלים, וכפרש"י (שם). לכאורה, ביאור השו"ט היינו דכו"ע מודו דסמיכה תלויה בבעלים, אלא דהשגת כפרה היא תנאי בכדי להיחשב כבעלים בשעיר המשתלח, והמח' היא אם אהרן הכהן מתכפר בשעיר המשתלח ובכך חשיב כבעלים, וכן משמע מהמשך הסוגיא שם. בע"כ המחייב הסמיכה הוא הבעלות ולא הכפרה, והכפרה היא רק תנאי בגדר בעלות בשעיר המשתלח, דגבי כפרה אהרן הכהן אינו חשיב כבעלים יותר מכל אדם אחר בכלל ישראל!¹⁷ ועפ"ז יש לבאר דשעיר המשתלח יוצא מן הכלל בסמיכת קרבנות ציבור כיון דהוא סוג של קרבן ציבור שג"כ שייך לבעל מפורט דהיינו אהרן הכהן. וזה מפני דכל קרבן ביוה"כ חשיב כקרבנו של הכה"ג, וכמו שביאר מו"ר שליט"א¹⁸ דיוה"כ נחשב כיומו של הכה"ג וקרבנות היום הם קרבנותיו, וכלשון הרמב"ם (עבודת יוה"כ א: ב), וז"ל, עבודת כל חמש עשרה בהמות אלו הקריבין ביום זה אינה אלא ככהן גדול בלבד וכו', ע"כ.

¹⁶ כתבו התוס' (מנחות צב: ד"ה הא) דלר"ש, זקני העדה חשיבי בעלים בפר העלם דבר של כל שבת ושבת אע"ג דמביאין פר בפנ"ע, וז"ל, כיון דעל ידיהן נעשה החטא קרי להו בעלים ע"כ. לכאורה כוונתם היא דאע"פ דהב"ד מתכפר בפר שלהם, עדיין נחשבים בעלים בפרי השבטים מאחר דהם גרמו לחלות דין פר העלם דבר. ויוצא מדבריהם דבעלות בקרבנות לא תמיד תלויה במי המתכפר וגם דמצות סמיכה תלויה בבעלים ולא דוקא במתכפר.

¹⁷ ובפרט דכבר נתכפר אהרן בפר שלו, וכך העיר מו"ר שליט"א.

¹⁸ עיין במאמרו 'בענין יום הכיפורים כיומו של הכה"ג: פתיחה למס' יומא' (קול צבי י"ח, שנת תשע"ח, עמ' 24-49).

ואפשר דהה"ד נמי בפר העלם דבר דיוצא מן הכלל משום דזקני העדה חשיבי כבעלים מפורטים אע"פ דהקרבן מוגדר כקרבן ציבור, וכן הסביר מו"ר שליט"א.¹⁹ גרסינן במתני' (סנהדרין ב.) דסמיכת זקנים בג' לר"ש, וכך פסק הרמב"ם (מע"ה ק ג:י) דג' מן הסנהדרין סומכין על הפר אע"ג דפסק הרמב"ם (שגגות יב:א) ג"כ דכל שבט ושבט מביא פר לחטאת. ובאמת לא ברור מלשון הרמב"ם (שם) מי חשיב כבעל קרבן פר העלם דבר. מצד אחד כתב הרמב"ם (שם) דהקהל מביאין את הקרבן – 'מביאין כל הקהל שנים עשר פרים וכו' – ומצד שני כתב וז"ל, ... הרי ב"ד חייבין להביא קרבן חטאת על שגגתן בהוראה ע"כ. ביישוב לשונו כתב הכס"מ (שם) דחייב חל על הב"ד להביא, ו'מה שמביאין הצבור בשביל הב"ד הם מביאים, ע"כ. יוצא מדבריו דהב"ד מחוייב בהבאת קרבן פר העלם דבר והם הבעלים עליו אלא דהדין הוא דיש לקהל להביא בשבילם.²⁰ כיון דלמעשה כלל ישראל מביא את הקרבן, לכן מוגדר הקרבן כקרבן ציבור, אבל קרבן ציבור זה נקרא על שם בעלים מפורטים, והם הב"ד. ומפנ"כ, יש דין סמיכה בקרבן ציבור זה וזקני העדה, שהם הבעלים, סומכים עליו.²¹

ט. וידוי בשעת סמיכה

נראה דשיטת הרמב"ם בענין מהותה של מצות סמיכה שייכת ג"כ לשיטתו הידועה גבי וידוי בשעת סמיכת שלמים. גרסינן ביומא (לו.) דהסומך מתוודה בשעת סמיכתו, ומובא שם דמתוודה בסמיכת חטאת, אשם, ועולה. מקור וידוי בשעת סמיכה מובא בתו"כ (חובה י:ב) ממאי

¹⁹ עיין במאמרו 'בענין סמיכה וסמיכת זקנים' (בית יצחק מ"ח, שנת תשע"ו). הוסיף שם דיש לב"ד הגדול תפקיד כפול בפר העלם דבר דמצד אחד הוראתם בטעות גרמה לשגגת הכלל ומצד שני הם מתפקדים כנציגי ושלחי הכלל בהבאת "חטאת הקהל" זו.

²⁰ גם המהר"י קורקוס (שגגות יב:ב) כתב בסוף דבריו וז"ל, כי הב"ד הוא החייב והוא המביא אלא שמביא מן השבטים וכו', ע"כ. אבל עיין בלח"מ (שגגות טו:ד) שכתב דלשון הרמב"ם היא לאו דווקא.

²¹ וכ"כ הרש"ר הירש (ויקרא ד:טו) דהב"ד הם הבעלים וז"ל, הבעלים המתכפרין בקרבן זה וזאת אע"פ שדמי הפרים נגבים מן השבטים השותפים לאותו חטא ע"כ.

דכתיב 'והתודה אשר חטא עליה' (ויקרא ה:ה) גבי קרבן עולה ויורד, והפשטות היא דשייך וידוי בשעת סמיכה אם סמיכה היא הכשר כפרה. וכך הבין השפ"א (מנחות סב:) בדבריו המובאים לעיל, ובפרט דמקור הדין הוא בקרבן חטאת שבא עיקרו לכפרה.²² אמנם, לפי הבנה זו צריך לברר בנוגע להבאת שלמים, דלכאורה עיקר השלמים אינו לכפרה, והרי הברייתא ביומא (שם) השמיט שלמים מהקרבנות שעליהם מתוודים בשעת סמיכה, ויש להקשות מהו הדין בסמיכת שלמים אם טעונה וידוי אם לאו.

נקט המאירי (תענית כו:) דשלמים אינו טעון וידוי, ומסתברא שיטה זו לאור השמטת הברייתא. ברם, אחרים סברו דיש דיבור בשעת סמיכת שלמים אבל איפליגו באופיו. כתב הר"ש משאנץ (נדבה ד:ה) מחד גיסא דשלמים בעי וידוי וז"ל, והקפיד הכתוב בסמיכת עכו"ם וטעמא נראה משום שכשבא לסמוך מתודה על חטאת עון חטאת ועל אשם עון אשם וכן על שלמים היה מתודה כמו על עולה אבל עכו"ם לאו בר כפרה [הוא] בקרבן, ע"כ. לכאורה כוונתו היא דאע"ג דקרבנות עולה ושלמים אינם באים בעיקרן על חטא כמו חטאת ואשם, מכ"מ הם מכפרים למידה מסויימת ולפיכך מתוודים עליהם. וכ"כ הרדב"ז (מעשה"ק ג:טו) דאפשר להתוודות בהבאת שלמים על הספק ועל הרהורי עבירה וראיית עין, וכמו שמתוודים על עשה ול"ת הניתק לעשה בהבאת עולה.

ומאיך גיסא סיים הרמב"ם (מעשה"ק מעשה"ק ג:טו) את הלכות סמיכה וחדש וז"ל, כיצד מתודה אומר חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה לפניך וזו כפרתי, היה הקרבן שלמים סומך בכל מקום שירצה מן העזרה במקום שחיטה, ויראה לי שאינו מתודה על השלמים אבל אומר דברי שבח, ע"כ. צ"ע ביראה לי דהרמב"ם. מהיכן למד דיאמר דברי שבח בשעת סמיכת שלמים? אם דין וידוי בשעת סמיכה הוא

²² אפשר דבמקצת מהקרבנות הוידוי הוא אף עיקר המעשה והסמיכה היא רק תנאי בוידוי וכמש"כ המקד"ד (כד) גבי סמיכת שעיר המשתלח. ועוד, כמה ממפרשי הספרא נקטו דבאמת מקור זה הוי מקור לעצם מצות סמיכה בחטאת, וכ"כ התוס' אחרות (שם) והוסיפו דמאי דכתיב 'וסמך ידו' בחטאת (ויקרא פרק ד') בא לרבות חטאת המובאת משום טומאת מקדש. יוצא מזה דהמקור לעצם מצות סמיכה בא מהמצוה להתוודות בשעת סמיכה, ומשמע דהוידוי הוא העיקר במצות סמיכה ודסמיכה באה יחד עם הוידוי להכשר כפרה, וכמש"כ התוס' ר"י הלבן (יומא ה.) ד'סמיכה היינו וידוי.'

להכשיר כפרה יחד עם הסמיכה, אז מסתברא שיטת המאירי דבקרבתות דאינם באים לכפר אין לומר כלום בשעת סמיכה; מהיכא תיתי דיש לומר דברי שבח? ! ונ"ל דלאור הבנתנו בשיטת הרמב"ם במצות סמיכה, י"ל דכשהבעלים סומכים ובכך מפגינים בעלותם ומצטרפים לקרבן ולהקרבתו, חייבים הבעלים לנסח בדיבור את מגמתם בהבאת הקרבן ותפקיד הקרבן בהשגת ריצוי ביחס בין הבעלים והקב"ה. בחטאת אשם ועולה, עיקר מגמת הבעלים היא בהשגת סוג כפרה ולכן מתוודים על חטא או ביטול עשה, ובשלמים עיקר מגמת הבעלים היא להודות ולשבח ולכן אומרים דברי שבח.²³

²³ נחלקו הר"ש משאנץ והרמב"ם בג' דיני סמיכה ואפשר דבכולן אזלי לשיטתם. א' הוא המח' בדין וידוי בסמיכת שלמים וכשהובא לעיל. ב' הוא בטעם שעכו"ם אינם סומכים על קרבנותם. סבר הר"ש (נדבה ד: ה) דאינם סומכים כיון דאינם בני כפרה כשהרמב"ם כתב (מע"ק ג: ה) דאינם סומכים משום גזה"כ דאין סמיכה אלא בישראל באנשים ולא בנשים. וג' דלהר"ש יורש סומך משום דחשיב כאביו כשלהרמב"ם, לפי ביאור הגרי"ד שהובא לעיל, יורש סומך כיון דחשיב כמביא הקרבן ובעליו. ואפשר דבג' מחלוקות אלה הבין הר"ש דסמיכה היא מצות המתכפר ואופיה היא הכשר כפרה. לכן בכל סמיכה מתוודים, ועוד צריך להיות בר כפרה כדי לסמוך, ולכן ממעטינן עכו"ם מסמיכה ומאפשרים ליורש לסמוך רק משום דחשיב כאביו ואינו סומך בתורת עצמו. משא"כ, להרמב"ם דסמיכה אינה דין במתכפר אלא כבעל הקרבן ואופיה היא הפגנת בעלות על הקרבן, אינם מתוודים אלא אומרים דברי שבח בשלמים, וגם אין ממעטינן עכו"ם משום דאינו בר כפרה אלא משום גזה"כ, וגם מאפשרים ליורש לסמוך אחר דחשיב כבעל הקרבן.